

УДК:616.85-08:355.257.6

<http://orcid.org/0000-0002-1472-4224>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

А.В. Стаднік, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Національної академії Національної гвардії України, полковник

І.В. Ващенко, кандидат історичних наук, доцент, начальник кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України, полковник

Р.В. Васильченко, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України, підполковник

Ю.О. Прокопенко, кандидат медичних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Національної академії Національної гвардії України.

Для успішного виконання завдань, покладених на Національну гвардію України (НГУ) в період проведення антитерористичної операції необхідне підвищення професіоналізму і поліпшення всіх видів підготовки особового складу, удосконалення роботи з попередження подій і злочинів у військових колективах. Однією з основних причин значної кількості небойових втрат серед військовослужбовців є вживання алкоголю та наркотиків. Це обумовлене низкою медико-психо-соціальних причин, на які не впливають заходи з профілактики, що проводяться у НГУ. Вживання сильнодіючих речовин може бути викликане різними причинами: соціального, морального, екологічного, психологічного, психофізіологічного, патологічного й ін. характеру. Тому основні заходи боротьби з цією проблемою треба направляти на профілактику.

У статті автор детально аналізує майже всі напрямки профілактичної роботи з військовослужбовцями, та пропонує основні форми профілактики адиктивної поведінки серед військовослужбовців, які надає в таблиці, де особливу увагу приділяє методам профілактичної роботи.

Основні заходи профілактичної роботи мають бути переважно психологічними тому, що вживання психоактивних речовин це в першу чергу проблема особистісного вибору кожної людини.

Наголошується, що основними принципами попередження вживання алкоголю та наркотиків серед особового складу Національної гвардії України повинні бути наступні принципи, як комплексність, системність, психологічні методи впливу на військовослужбовця, послідовність, орієнтація на загальнолюдські цінності, постійність.

Потрібен диференційований підхід до різних суб'єктів профілактики в залежності від віку, категорії, життєвого досвіду і т. і; розробка й впровадження сучасних технологій попередження адиктивної поведінки; проведення профілактики адиктивної поведінки залежно від об'єкту профілактики (офіцери без спеціальної психологічної освіти не можуть використовувати психологічні форми профілактики).

Не всі напрямки профілактики (інформаційний, соціальний, емоційно-розвиваючий, альтернативний, навчально-виховний, духовний, особистісний) можуть бути однаково ефективними в умовах НГУ. Кожен з них має свої можливості й

обмеження залежно від категорії, віку, особистісних особливостей, життєвого досвіду військовослужбовців.

Ключові слова: адиктивна поведінка, профілактика, психоактивні речовини, особистість, життєвий досвід.

Вступ. Для успішного виконання завдань, покладених на Національну гвардію України (НГУ) в період проведення антитерористичної операції, необхідне підвищення професіоналізму і поліпшення всіх видів підготовки особового складу, удосконалення роботи по попередженню подій і злочинів у військових колективах. Однією з основних причин значної кількості небойових втрат серед військовослужбовців є вживання алкоголю та наркотиків: Незважаючи на заходи направлені на боротьбу з цим ганебним явищем, рівень вживання психоактивних речовин суттєво не знижується [1, 2]. Це обумовлене низкою медико-психо-соціальних причин на які не впливають заходи з профілактики, що проводяться у НГУ[3]. Тому сьогодні стає актуальною розробка нових підходів щодо боротьби та попередження вживання алкоголю та наркотиків серед військовослужбовців Національної гвардії України.

Метою статті є з'ясування сучасних даних щодо причин вживання алкоголю та наркотиків, міжнародного досвіду профілактики і розробка на цій основі нових ефективних підходів щодо його попередження серед військовослужбовців Національній гвардії України.

Результати дослідження. Як відомо, вживання психоактивних речовин це одна із форм адиктивної (від англ. addiction – залежність) поведінки. що характеризується синдромом залежності. До неї відносять: вживання наркотичних та сильнодіючих засобів, алкоголю, тютюну та інших речовин.

Поширення вживання психоактивних речовин пов'язане з одночасним існуванням декількох груп факторів, кожна з яких, узята окремо, не є визначальною. Докладний аналіз вітчизняної й закордонної наукової літератури із проблем наркоманії показав різноманіття точок зору про причини цього явища[1,2,3,4,5]. При чому думки різних авторів часто розходяться.

Якщо узагальнити причини, що перераховуються багатьма авторами, то вийде достатньо великий список:

- людина не знає і не розуміє небезпеки впливу психоактивних речовин на людину[3];
- порушення в емоційній сфері (недостатньо розвинена емоційна сфера) [2];
- у людини, що вживає психоактивні речовини недостатньо розвинена потреба в здоровому способі життя. [4];
- наслідування відомим (значущим у житті) людям, специфіка соціалізації й пошук нових вражень[4,5];
- переживання стресу й фрустрації [5];
- падіння моральності й бездуховність[5];
- недостатня сформованість необхідних життєвих навичок [1];
- відсутність можливості самореалізації особистості у суспільстві[2];
- економічні причини та недосконалість законодавства[1,5];
- традиції вживання легальних наркотиків (тютюн, алкогольні напої) [4];
- соціальні й сімейні проблеми (педагогічна занедбаність, неповна родина, деструктивна родина, ригідна родина й т. і.) [1,2,5];
- спадковість[2,4,5];
- психічні розлади й особистісні дефекти, особливості характеру (поступливість, почуття провини, нерішучість, сугестивність, тривожність) [2,5];
- особистісні особливості, пригніченість душевних і сексуальних переживань, поведінки й мислення. [5].

Як ми бачимо, кількість причин вживання психоактивних речовин виявляється така ж нескінченна, як і кількість проблем, з якими може зустрічатися людина протягом свого життя. І всі вони можуть виявлятися як у нормальної так і девіантної людини (що вживає наркотики). Тобто вживання сильнодіючих речовин може бути викликане різними причинами: соціального, морального, екологічного, психологічного, психофізіологічного,

патологічного й ін. характеру. Таким чином, можна вважати, що воно *«багатопричинне»*. Із цього можна зробити висновок, що *раннє виявлення військовослужбовців, що вживають психоактивні речовин в умовах Національної гвардії України досить утруднене*. Тому основні заходи боротьби з цією проблемою треба направляти на *профілактику*. Враховуючи, що наркоманія – це проблема особистісного вибору кожної людини, основні заходи профілактичної роботи мають бути переважно *психологічними*. На наш погляд, вони повинні бути спрямовані на сприяння у вирішенні особистісних протиріч та конфліктів у військовослужбовців.

Розглянувши всю можливу літературу щодо попередження вживання психоактивних речовин ми умовно виділили наступні напрямки профілактики[1, 2, 3, 4, 5]:

- інформаційний,
- соціальний,
- емоційно-розвиваючий,
- альтернативний,
- навчально-виховний,
- духовний,
- особистісний

Інформаційний напрямок – базується на поширенні правдивої інформації про наркотики. В основі його теза, що знання про вживання психоактивних речовин та їх наслідків буде ефективним поштовхом для формування здорової поведінки й відмови від вживання наркотиків.

Для військовослужбовців він може бути ефективним практично всюди при правильній організації заходів. Але, якщо військовослужбовець-контрактник, мешкає окремо, в умовах молодіжної (часто наркотичної) субкультури, то ці заходи профілактики малоефективні.

Соціальний напрямок – в основі його думка про те, що у соціумі, насамперед, шукаються передумови вживання наркотичних речовин особистістю та заходи щодо її профілактики. Профілактика наркоманії в рамках цього підходу спрямована, насамперед, на мікросоціум – родину та колектив.

Для військовослужбовців він може бути малоефективним внаслідок поганої соціально-економічної ситуації в країні, певних труднощів при роботі з родинами. В той же час ефективний – при правильній роботі з військовим колективом та при професійному відборі військовослужбовців строкової служби та за контрактом на службу.

Альтернативний напрямок вважає, що профілактика наркоманії полягає в розвитку альтернативної вживанню наркотиків діяльності. Для цього необхідно розвивати соціальні програми, у яких молодь могла б реалізовувати власні потреби в гострих відчуттях, прагнення до ризику, підвищеній поведінковій активності.

На нашу думку для військовослужбовців може бути ефективним при залученні їх у позаслужбовий час до різних видів активного відпочинку (спорт, подорожі, художня самодіяльність і т. ін.). Але досить наївно вважати, що коли військовослужбовці зайняті чим-небудь то все буде добре і до вживання наркотиків(алкоголю) прибігають тільки ті, кому зовсім нема чого робити. Тому цей підхід в умовах Національної гвардії України треба використовувати досить виважено.

Навчально-виховний напрямок рахує, що наркотична залежність це навчання певній формі поведінки, яка транслюється конкретною субкультурою. Направлений на формування ефективних стратегій подолання кризових ситуацій (стресостійкості), здатності протистояти тиску групи, розвитку комунікативних навичок. Він базується на формуванні здорової особистості, навчанні здоровому стилю життя, що впливає не тільки на власне благополуччя, але й на оточуючих.

Він може бути досить ефективним при застосуванні для офіцерів та контрактників середнього віку, що вже стикалися з певними проблемами свого здоров'я. В той же час ефективність цього методу проблематична для молодих контрактників, що мешкають поза межами частини та прагнуть, як правило, випробувати своє здоров'я, нові відчуття і при можливості спробувати психоактивні речовини. Але, на нашу думку, при правильному та

вмілому використанні цей напрямок може використовуватися для навчання і виховання як військовослужбовців строкової служби, що проживають в казармі так і контрактників.

Емоційно-розвиваючий напрямок заснований на афективному навчанні, розвитку емоційної сфери людини. Вважається, що вживати наркотики, насамперед, починають люди з недостатньо розвинутою емоційною сферою, що мають у структурі своєї особистості так звану «заборону на емоції». Вживаючи психоактивні речовини, вони прагнуть отримати зовсім нові приємні відчуття.

Ми рахуємо, що в умовах Національної гвардії України він може бути дуже ефективним при правильному застосуванні тренінгових програм військовими психологами, особливо при роботі із групою ризику. Емоційно-розвиваючий підхід необхідний і корисний, але не слід забувати, що серед людей із сильно розвинутою емоційною сферою (художники, музиканти) не так мало тих, хто вживає наркотичні речовини.

Духовний напрямок розуміє наркоманію як вираження кризи духовності в суспільстві. Тому профілактика основана на формуванні у військовослужбовця високоморальної поведінки, системи цінностей, з якої наркотики (алкоголь, тютюн) був би виключений.

На нашу думку, цей підхід буде дуже ефективним тільки при участі представників традиційних релігійних конфесій. Але можлива неефективність цього напрямку через тотальне порушення моральних норм у сучасному суспільстві

Особистісний напрямок вважає, що основною причиною вживання наркотиків є особистісні особливості, пригніченість душевних і сексуальних переживань, психологічний захист, стиль поведінки й мислення відповідно до яких людина не буде вживати психоактивні речовини по внутрішньо-особистісних мотивах.

Ми вважаємо, що це перспективний підхід в умовах НГУ. Але ефективність його залежить від майстерності військових психологів та особистісних чинників.

Таким чином, не всі напрямки профілактики можуть бути однаково ефективними у НГУ. Кожний з них має свої можливості й обмеження. Це залежить від категорії військовослужбовців, їх віку, особистісних особливостей, життєвого досвіду і т. і.

Вибір напрямку повинен залежати від фаху та досвіду осіб, що проводять профілактику вживання психотропних речовин. Як на нашу думку, низька ефективність цієї роботи обумовлена тим, що профілактикою займаються переважно непрофесіонали або невідготовлені військово-службовці. А враховуючи, що психопрофілактика є одним із видів психологічної допомоги, необхідно щоб кваліфікація виконавця відповідала тому або іншому напрямку попередження вживання психоактивних речовин.

Ми рахуємо, що основними принципами попередження вживання алкоголю та наркотиків серед особового складу Національної гвардії України повинні бути наступні принципи:

1. Комплексність.
2. Системність.
3. Основа роботи – психологічні методи впливу на військовослужбовця.
4. Послідовність.
5. Орієнтація на загальнолюдські цінності.
6. Постійність.
7. Диференційований підхід до різних суб'єктів профілактики в залежності від віку, категорії, життєвого досвіду і т. ін.
8. Розробка й впровадження сучасних технологій попередження адиктивної поведінки
9. Проведення профілактики адиктивної поведінки залежно від об'єкту профілактики (офіцери без спеціальної психологічної освіти не можуть використовувати психологічні форми профілактики).

Пропонуються наступні основні форми профілактики адиктивної поведінки серед військовослужбовців, що надані в таблиці.

Таблиця

ФОРМИ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ

№ п/п	Форми роботи	Методи роботи	Складові		
			Інформаційний компонент	Психологічний компонент	Соціальний компонент
1	розробка й впровадження освітніх програм, орієнтованих на формування у особового складу ціннісного відношення до здорового способу життя	лекція, семінар, інформування, тематичний «круглий стіл», демонстрація;	поглиблення знань про цінності здорового способу життя й поведінкові навички, що формують уміння робити власний вибір	поглиблення знань про себе, свої почуття, форми реагування, особливості прийняття рішень; формування позитивної концепції самосвідомості	формування навичок комунікабельності й спілкування, соціальних навичок, необхідних для здорового способу життя.
2	розробка й впровадження для особового складу превентивних освітніх програм, орієнтованих на попередження вживання психоактивних речовин	лекція, семінар, інформування, тематичний «круглий стіл», демонстрація	мінімальні знання про наркотичні речовини й особливості розвитку залежності; знання про соціальні й медичні наслідки, до яких призводить залежність при вживанні психоактивних речовин;	формування стійкої самооцінки, уміння сказати «ні», відповідати за себе й свій вибір, уміння при необхідності звернутися за психологічною допомогою;	формування навичок спілкування, подолання почуттів провин, непевності, психологічної залежності.
3	розробка й впровадження в практику навчальних програм-тренінгів для особового складу	ігрові методи; групова дискусія; робота у підгрупах; лекція; демонстрація; медитативні техніки;	надання початкових знань з психології особистості, специфіці служби у НГУ, гендерним особливостям, психології стресу, залежності	спрямований на розвиток особистісних ресурсів і стратегій позитивної поведінки в особового складу	активне формування навичок комунікабельності й спілкування,

№ п/п	Форми роботи	Методи роботи	Складові		
			Інформаційний компонент	Психологічний компонент	Соціальний компонент
4	розробка й впровадження превентивних навчальних програм – тренінгів для фахівців та керівників (офіцерів-психологів, лікарів, командирів підрозділів)	ігрові методи; групова дискусія; робота у підгрупах; лекція; демонстрація; медитативні техніки;	надання достатньо глибоких знань з психології особистості, специфіці служби у НГУ, гендерним особливостям, психології стресу, залежності, лікування й реабілітації наркоманії	спрямований на розвиток особистісних ресурсів і стратегій позитивної поведінки, опанування нових психологічних методів впливу	активне формування навичок комунікабельності й спілкування, опанування нових методів навчання

Висновки. Отже, вживання сильнодіючих речовин у Національній гвардії України може бути обумовлене різними причинами соціального, морального, екологічного, психологічного, психофізіологічного та іншого характеру. Тому основні заходи боротьби треба направляти не на ранню діагностику, а на профілактику цього явища серед військовослужбовців. Основні заходи профілактичної роботи мають бути переважно *психологічними* тому, що вживання психоактивних речовин це в першу чергу проблема особистісного вибору кожної людини. Не всі напрямки профілактики (інформаційний, соціальний, емоційно-розвиваючий, альтернативний, навчально-виховний, духовний, особистісний) можуть бути однаково ефективними в умовах НГУ. Кожен з них має свої можливості й обмеження залежно від категорії, віку, особистісних особливостей, життєвого досвіду військовослужбовців.

Література

1. Білоцерківська Ю.О. Методичні аспекти профілактики та запобігання пияцтву та впровадження здорового способу життя серед особового складу Повітряних сил Збройних сил України//Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Психологічні науки Херсон, 2017 Випуск 2. Том 1, с 21-26

2. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). – Режим доступу – <http://www.ummcda.org.ua/index.php/86-natsionalnij-zvit-za-2017-rik-shchodo-narkotichnoji-situatsiji-v-ukrajini-za-danimi-2016-roku>
3. Основні напрями та проблеми протидії наркоманії [Текст]: матеріали круглого столу. (Київ, 6 лют. 2017 р.): / [редкол.: В.М. Вовк, А.П. Калініченко, А.В. Ляшук та ін.]. – Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 122 с.
4. Сердюк О. О. Молодь та наркотики – 2017. Науковий звіт за результатами соціологічного моніторингу розповсюдження наркотиків та інших форм залежності серед молоді м. Харкова : [науковий звіт / Сердюк О. О., Базима Б.О.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2017. – 62 с – Режим доступу – <http://dspace.univd.edu.ua>
5. Kaplan R.M., Sallis J.F., Patterson T. L. Health and human behavior. USA, 1993. P. 56-58.
6. Березин С.В., Лисецкий К.С., Назаров Е.Н. Психология наркотической зависимости и созависимости. Монография. – М.:МПА, 2001. – 213с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СРЕДИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

А.В. Стадник, И.В. Ващенко, Р.В. Васильченко, Ю.О. Прокопенко

Для успешного выполнения заданий, возложенных на Национальную гвардию Украины (НГУ) в период проведения антитеррористической операции, необходимо повышение профессионализма и улучшение всех видов подготовки личного состава, усовершенствования работы по предупреждению событий и преступлений в военных коллективах. Одной из основных причин значительного количества небоевых потерь среди военнослужащих есть употребление алкоголя и наркотиков. Это обусловлено рядом медико-психо-социальных причин, на которые не влияют меры по профилактике, проводимых в НГУ. Применение сильнодействующих веществ может быть вызвано различными причинами: социального, нравственного, экологического, психологического, психофизиологического, патологического и др. характера. Поэтому основные меры борьбы с этой проблемой надо направлять на профилактику.

В статье автор подробно анализирует почти все направления профилактической работы с военнослужащими и предлагает основные формы профилактики аддиктивного поведения среди военнослужащих, которые представляет в таблице, где особое внимание уделяется методам профилактической работы.

Основные мероприятия профилактической работы должны быть преимущественно психологическими, так как употребление психоактивных веществ это в первую очередь проблема личностного выбора каждого человека.

Отмечается, что основными принципами предупреждения употребления алкоголя и наркотиков среди личного состава Национальной гвардии Украины должны быть такие принципы, как комплексность, системность, психологические методы воздействия на военнослужащего, последовательность, ориентация на общечеловеческие ценности, постоянство.

Нужен дифференцированный подход к различным субъектам профилактики в зависимости от возраста, категории, жизненного опыта и т. д.; разработка и внедрение современных технологий предупреждения аддиктивного поведения; проведение профилактики аддиктивного поведения в зависимости от объекта профилактики (офицеры без специальной психологического образования не могут использовать психологические формы профилактики).

Не все направления профилактики (информационный, социальный, эмоционально-развивающий, альтернативный, учебно-воспитательный, духовный, личностный) могут быть одинаково эффективными в условиях НГУ. Каждый из них имеет свои возможности

и ограничения в зависимости от категории, возраста, личностных особенностей, жизненного опыта военнослужащих.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, профилактика, психоактивные вещества, личность, жизненный опыт.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL GROUNDS FOR PREVENTING ADDICTIVE BEHAVIOUR AMONG THE MILITARY OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE.

A.V. Stadnyk, I.V. Vashchenko, R.V. Vasylychenko, Yu.O. Prokopenko

For the successful fulfilment of the duties of the National Guard of Ukraine (NGU) during the anti-terroristic operation, it is necessary to improve professional skills and enhance staff comprehensive training, prevent any adverse events and crimes in military groups. One of the main reasons of a significant number of non-battle, or accidental losses among the military is alcohol and drug abuse. This is determined by a range of medico-psycho-social reasons, which are not sensitive to preventive measures, carried out by the NGU. The use of strong substances may be caused by various factors of social, moral, environmental, psychological, psychophysiological, pathological and other nature. Therefore, the essential measures to fight this problem should be focused on prevention.

The paper discusses in detail nearly all the areas of preventive activities with the military and singles out essential forms of addictive behaviour prevention among the militaries, which are given in the table with a focus on the methods of prevention.

Major measures of prevention must be mainly psychological, since the abuse of psychoactive substances is primarily a problem of the personal choice.

It is noted that the main principles of preventing alcohol and drug abuse in the National Guard of Ukraine must be holistic, systemic, psychological techniques of influencing a military person, consistency, basis on common human values and continuity.

It is required to apply a differentiating approach to different subjects of prevention depending on their age, category, life experience etc.; the development and introduction of advanced technologies of preventing addictive behaviour; preventive activities against addictive behaviour depending on the object of prevention (officers with no special psychological background cannot use psychological prevention forms).

Not all the prevention areas (information, social, emotional developing, alternative, educational training, spiritual and personal) may be equally effective in the National Guard of Ukraine. Each of them has their opportunities and restrictions depending on the category, age, personal features, and life experience of the military people.

Key words: addictive behaviour, prevention, psychoactive substances, personality, life experience.